

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ ΜΕ ΣΤΟΧΟ ΤΗΝ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΗΣΗ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΟΝΩΝ ΤΗΣ ΖΑΚΥΝΘΟΥ

Λιβέρη Άννα¹, Καϊλα Μαρία²,

Παρκοσίδης Ιωάννης³, Σκορδούλης Κωνσταντίνος⁴

1. Υποψ. Διδάκτορας Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστημίου Αιγαίου
annaliv@otenet.gr

2. Καθηγήτρια Τ.Ε.Π.Α.Ε.Σ. Πανεπιστημίου Αιγαίου
kaila@rhodes.gr

3. Διδάκτορας Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών
iparkosidis@gmail.com

4. Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Αθηνών
kskordul@primedu.uoa.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Πρόσφατες μελέτες έχουν αναδείξει τον αλληλεπιδραστικό ρόλο του φυσικού περιβάλλοντος στη διαμόρφωση και εξέλιξη των πολιτισμικών αλλαγών, διαπίστωση που υποδεικνύει ότι, αν διασφαλιστεί η σωστή διαχείριση του πολιτισμού μέσα από το περιβάλλον που τον δημιουργεί και του περιβάλλοντος μέσα από τον πολιτισμό που τον στηρίζει, είναι δυνατή η εξασφάλιση της αειφορικής προοπτικής. Προς την κατεύθυνση αυτή κινείται η Πολιτισμική Οικολογία, ένα σύστημα γνώσης που επιχειρεί να εγγράψει τις κοινωνικές, οικονομικές και υλικές έννοιες στις οικολογικές σχέσεις.

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται η μελέτη του τοπικού πολιτισμού ως πεδίου εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων με βάση τις αρχές της Πολιτισμικής Οικολογίας, με σκοπό να τον αναδείξουν σε χώρο συστηματικής προώθησης μαθησιακών δραστηριοτήτων, που καλύπτουν ευρύ φάσμα διδακτικών προσεγγίσεων.

Αναπτύσσονται οι αρχές και η πορεία της εξέλιξης της Πολιτισμικής Οικολογίας ως μορφή προσέγγισης των περιβαλλοντικών και πολιτισμικών ζητημάτων και στη συνέχεια αναπτύσσονται οι παιδαγωγικές και εκπαιδευτικές αρχές σχεδιασμού του εκπαιδευτικού υλικού. Γίνεται αναφορά στα εκκλησιαστικά μνημεία ως πολιτισμικές αξίες και τεκμηριώνεται η επιλογή τους ως αντικείμενο μελέτης. Ο παιδαγωγικός σχεδιασμός ολοκληρώνεται με το πλάνο που περιλαμβάνει το σύνολο των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: πολιτισμική οικολογία, εκπαιδευτικό υλικό

ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΕΣ ΠΡΟΚΕΙΜΕΝΕΣ

Ο Julian Steward (1902-1972)¹ ήταν εκείνος που ανέπτυξε την ιδέα, ότι υπάρχουν αιτιακές συνδέσεις μεταξύ των φυσικών περιβαλλοντικών συνθηκών, της διαβίωσης και των κοινωνικών δομών μιας ομάδας πληθυσμού .

¹ Ο Steward έζησε τη ζωή ενός ακαδημαϊκού, ξεκινώντας την καριέρα του στο Corwell University, όπου παρέλαβε το BA του στην ανθρωπολογία το 1925. Μετά προχώρησε στο University of California at Berkeley, όπου για πρώτη φορά βρήκε ενδιαφέρον στην επίδραση του περιβάλλοντος πάνω στον πολιτισμό, και ξεκίνησε την πολιτισμική οικολογική θεωρία του. Αφού έλαβε το Ph.D. στο Berkeley το 1929, ο Steward δούλεψε σε αρκετά πανεπιστήμια, ενώ έγινε μέλος του Smithsonian Institution το

Υποστήριξε ότι, οι κοινωνικές και πολιτικές δομές που αναπτύχθηκαν σε συγκρίσιμες περιβαλλοντικές συνθήκες και συγκρίσιμα πρότυπα διαβίωσης, πρέπει να παρουσιάζουν παρόμοιες αιτιακές συνδέσεις μεταξύ τους.

Ο Steward αναζητούσε κανονικότητες και κοινές βάσεις στην ανθρώπινη συμπεριφορά, τις κοινωνικές δομές και τα θρησκευτικά συστήματα, που θα αναπτύσσονταν ως αντιδράσεις σε συγκεκριμένες περιβαλλοντικές καταστάσεις.

Η μέθοδος του Steward πολιτιστικοσυγκριτική ως προς το χώρο και το χρόνο σχεδιάστηκε με στόχο την αναζήτηση γενικεύσεων στη λειτουργία και εμφάνιση της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Οι συνθήκες και οι τρόποι εξεύρεσης τροφής, αποτέλεσαν τον αμεσότερο σύνδεσμο μεταξύ περιβάλλοντος και συμπεριφοράς. Οι υποκείμενοι μηχανισμοί που οδηγούν στην ανάπτυξη ανάλογης συμπεριφοράς, θεωρούνταν ότι παρουσιάζουν ένα ανθρώπινο σύμπαν, η ώθηση του οποίου θα προέκυπτε, από την ανάγκη χρήσης των διαθέσιμων φυσικών πόρων (Schutkowski, 2006).

Ο Steward όρισε την πολιτισμική οικολογία, ως τη σπουδή των διαδικασιών προσαρμογής, κατά τις οποίες η φύση της κοινωνίας και ένας απρόβλεπτος αριθμός από πολιτισμικά χαρακτηριστικά, επηρεάζονται από τη βασική προσαρμογή, μέσω της οποίας οι άνθρωποι χρησιμοποιούν ένα συγκεκριμένο περιβάλλον (Bellamy, 2005).

Το ενδιαφέρον του Steward δεν ήταν να ορίσει την πολιτισμική οικολογία, αλλά να κατανοήσει τις διαδικασίες ή τις αιτίες για την εξέλιξη του πολιτισμού. Από μια άποψη, επεδίωξε να εξηγήσει τις επιλογές που γίνονται από τους πολιτισμούς σε σχέση με την ιστορία και το περιβάλλον τους. Έδωσε έμφαση σε οικολογικούς παράγοντες ως ένα σημαντικό, αλλά μη αποκλειστικό παράγοντα στον καθορισμό της πολιτισμικής αλλαγής.

Η πολιτισμική οικολογία είναι η μελέτη των τρόπων με τους οποίους διαφορετικές ανθρώπινες ομάδες αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και σε σχέση με το περιβάλλον τους, με σκοπό να επιβιώσουν και να διαφοροποιηθούν (www.revision-notes.co.uk/revision/593.html). Αναφέρεται στη διαθεματική μελέτη των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στους ανθρώπινους πληθυσμούς και στα περιβαλλοντικά συστήματα μέσα στα οποία υφίστανται (Moran, 2000). Μελετά τη σύνδεση της φύσης, των ανθρώπων και τη σχέση τους με τη γη. Η Christine Ballengee Morris², αναφέρει, ότι αυτός ο τύπος της οικολογίας, διερευνά τις κουλτούρες και έχει μεγάλη επίδραση στις διαφορετικές όψεις των τεχνών, των αξιών, των γλωσσών και των θρησκειών σε διαφορετικές εθνικές ομάδες (Morris, 1998). Η πολιτισμική οικολογία είναι ένα σύστημα γνώσης πάνω στην περιβαλλοντική διαχείριση. Ο σκοπός είναι να διεγείρει τη συζήτηση ιδεών και projects για το πώς να φέρουμε τους ανθρώπους και τη φύση σε ισορροπία (Bellamy, 2005).

Ο Kaufman ονομάζει αυτόν το νέο χώρο της έρευνας «πολιτισμική οικολογία», όχι μόνο επειδή μοιράζεται μερικές ομοιότητες με την οργανωμένη οικολογία, αλλά επειδή, επίσης, αντλεί την άποψη, ότι οι κοινωνικές εξελίξεις συμβαίνουν μέσα σε «οικοσυστήματα», όπου το καθένα από αυτά ενσωματώνει μοναδικούς περιορισμούς στην αύξηση, τη σταθερότητα και την αλλαγή (Kaufman, 2004).

1935. Το 1938 έγινε senior ανθρωπολόγος και το 1943 διευθυντής του Institute of Social Anthropology μέχρι το 1946. Επιχειρηματολόγησε κατά του περιβαλλοντικού νετερμινισμού, που θεωρούσε συγκεκριμένα πολιτισμικά χαρακτηριστικά προκύπτουν από περιβαλλοντικές αιτίες. Χρησιμοποιώντας τις band societies (ομάδες με αρχηγό) ως παράδειγμα, έδειξε ότι η ίδια η κοινωνική οργάνωση ανταποκρινόταν σε ένα είδος οικολογικής προσαρμογής μιας ανθρώπινης ομάδας προς το περιβάλλον.

² «Cultural Ecology: Arts of the mountain culture», Art Education v51n3p14-19, May 1998

Η πολιτισμική οικολογία, με τον τρόπο που πρόκειται να μας απασχολήσει παρακάτω, αποτελεί μια εκπαιδευτική εμπειρία, η οποία επιδεικνύει τη σημαντικότητα του να περνάς τα όρια των παραδοσιακών θεμάτων σπουδών, ώστε να κατανοήσουμε και να λύσουμε περιβαλλοντικά προβλήματα. Ευρύτερα, είναι και μία πρακτική δραστηριότητα. Δείχνει το πώς τα άτομα, οι οικογένειες, και οι κοινότητες μπορούν να δημιουργήσουν σχέδια δράσης, για να θέσουν όρια στον περιβαλλοντικό αντίκτυπο της καθημερινής χρήσης υλικών και ενέργειας. Παρέχει βασική γνώση μέσω του περιβαλλοντικού επαίνου, που είναι απαραίτητο, εάν οι πολίτες επρόκειτο να συμμετέχουν εποικοδομητικά σε τοπικά κυβερνητικά σχέδια για την αειφόρο ανάπτυξη-Local Agenda 21- ιδιαίτερα στο πλαίσιο της αναδόμησης της κοινότητας.

Οι αρχές που συγκροτούν την πολιτισμική οικολογία θα συντελέσουν στην ανάδειξη νέων περιβαλλοντικών στάσεων και πολιτισμικών αξιών, που είναι επιλογή ζωτικής σημασίας για τον άνθρωπο.:

- η πληροφόρηση παρουσιάζεται ως μια συλλογή θεμάτων, η οποία ορίζει τα σημεία ισορροπίας ανάμεσα στη *διαχείριση συντήρησης* και στη *διαχείριση εκμετάλλευσης*.
- το να ζεις με στόχο τη συντήρηση απαιτεί την συγκρότηση και επικοινωνία νέων οικολογικών εννοιών και αξιών.
- η περιβαλλοντική διαχείριση θα έπρεπε ουσιαστικά να βοηθήσει τους νέους να διεκδικήσουν το δικαίωμα να δουν το παρελθόν διαφορετικά.
- το παρελθόν πρέπει να ανασυγκροτηθεί, όχι μόνο για να ανακτηθούν παραδόσεις, οι οποίες έχουν προσληφθεί με στρεβλό τρόπο ή έχουν καταστεί αόρατες, αλλά για την αναζήτηση εννοιών και προτύπων, τα οποία θα προεικονίσουν τρέχουσες ανησυχίες για το περιβάλλον.
- είμαστε μέρος της φύσης και κάθε κοινωνική πράξη, ιδέα, και κανόνας έχει εμφανιστεί στα πλαίσια πολλών χιλιετηρίδων εξέλιξης μέσω της φυσικής επιλογής.

Οι υλικές συνθήκες δεν καθορίζονται μόνο από συνδυασμό περιβάλλοντος και τεχνολογίας, αλλά προκύπτουν μέσω της πολιτισμικής μάθησης των αξιών (Bellamy, 2005).

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ

Τα συγκεκριμένα ιστορικό-πολιτιστικά μνημεία, οι ιστορικές μονές, επιλέχθηκαν για να δημιουργηθεί σχετικά με αυτές ένα εκπαιδευτικό υλικό, που θα συμβάλλει στην ανάδειξη και διατήρησή τους, με βάση το ακόλουθο σκεπτικό:

- Κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον των μαθητών. Η επιλογή ενός θέματος μελέτης από το χώρο που ζουν οι μαθητές, δημιουργεί κίνητρα μάθησης και προκαλεί το ενδιαφέρον των μαθητών, επειδή έχει άμεση σχέση με τη ζωή τους. Στο ίδιο συμπέρασμα έχουν καταλήξει και οι αξιολογήσεις πλήθους εκπαιδευτικών προγραμμάτων που ασχολούνται με τοπικές μελέτες χώρου και τοπική ιστορία.
- Διευκολύνει τη μάθηση, αφού οι χώροι είναι οικείοι, οι μαθητές έχουν ήδη ένα γνωστικό υπόβαθρο και έχουν τη δυνατότητα άμεσων προσωπικών εμπειριών (Καμαρινού, 2005).
- Από μια έρευνα, που διενεργήθηκε το 2007, με στοιχεία από την Πρωτοβάθμια και την Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση Ζακύνθου, σχετικά με τη θεματολογία των σχολικών προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, για το χρονικό διάστημα 1991-2007, προέκυψε, ότι για μεν την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση τα

περισσότερα προγράμματα (36,5%) αφορούν στις ανθρώπινες δραστηριότητες και μάλιστα από τα 99 τα 21 ασχολούνται με αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικό περιβάλλον, τοπική ιστορία και λαογραφία, για δε τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση επίσης το μεγαλύτερο ποσοστό(43,5%) αφορά στις ανθρώπινες δραστηριότητες, αφού τα 23 από τα 84 προγράμματα, έχουν πάλι επίκεντρο αρχαιολογικά, ιστορικά και λαογραφικά θέματα .

Αλλά και πλήθος προγραμμάτων που υλοποιήθηκαν στο πλαίσιο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε πολλά σχολεία της χώρας μας, δίνουν έμφαση στην προστασία του περιβάλλοντος και στη διατήρηση της πολιτιστικής του κληρονομιάς. Επιχειρούν τα περισσότερα από αυτά ολιστικές προσεγγίσεις του περιβάλλοντος και ενσωματώνουν το παρελθόν του τόπου (Ρεπούση, 2000).

- Η τοπική ιστορία δίνει έμφαση στην ερευνητική μέθοδο προσέγγισής της ή ενσωματώνει την εξέταση του παρελθόντος ενός τόπου σε ολιστικές προσεγγίσεις του περιβάλλοντος (ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001).
- Έχει ήδη ξεκινήσει μια προσπάθεια εκ μέρους της Ιεράς Μητροπόλεως Ζακύνθου, με σκοπό την αποτύπωση της υπάρχουσας συνολικής κατάστασης των μοναστηριών και τη μελέτη της λειτουργικής αποκατάστασής τους, όπου κρίνεται αναγκαίο (<http://www.imzante.gr/monasteries.html>).
- Είναι γνωστό ότι η αειφόρος ανάπτυξη, αποτελεί ένα μετανεωρικό θεωρητικό πλαίσιο που δημιουργεί κρίκους στις θεματικές «ανάπτυξη» και «περιβάλλον», ενώ ταυτόχρονα αποτελεί ορατό στόχο της αναπτυξιακής στρατηγικής και ιδιαίτερα του περιφερειακού σχεδιασμού (Φώκιαλη, 2005). Η ανάληψη των ευθυνών και των ανάλογων μέτρων, φαίνεται πως επείγει, γιατί σύμφωνα και με την άποψη που διατυπώνει ο Μαγκλιβέρας (2005): «Πρέπει να αντιμετωπίσουμε μια αναπόφευκτη πραγματικότητα, κατά την οποία, οι προκλήσεις της αειφορίας συντρίβουν την επάρκεια των μέτρων που λαμβάνουμε. Με ορισμένες λαμπρές εξαιρέσεις, τα μέτρα αυτά είναι ελάχιστα, μικρού μεγέθους και υιοθετούνται με υπερβολική καθυστέρηση». Η αειφόρος ανάπτυξη θα μπορέσει ενδεχομένως να υλοποιηθεί μόνο αν η πολιτική και η εκπαίδευση για το περιβάλλον προετοιμαστούν για να αντιμετωπίσουν τη μη δημοκρατική φύση των υφισταμένων κοινωνικών δομών και σχέσεων (Huckle, 2000).

ΣΚΟΠΟΙ

Σκοπός κύριος της εργασίας είναι η παραγωγή του διαδραστικού εκπαιδευτικού υλικού που θα απευθύνεται σε μαθητές της Β/θμιας Εκπαίδευσης και θα συντελέσει στην ανάδειξη και ως εκ τούτου, στη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς που αποτελούν για τη Ζάκυνθο οι υπάρχουσες διατηρημένες μονές.

Η επιστράτευση του πολιτισμού στη διαδικασία της αειφόρου ανάπτυξης σημαίνει χρησιμοποίηση σπάνιων πόρων, που πρέπει να διατηρηθούν επ' αόριστον και ταυτόχρονα να αναδειχθούν χωρίς να υποβαθμιστούν (Φώκιαλη και άλ.,2004:).

Σκοποί δευτερεύοντες είναι οι ακόλουθοι:

- Η διασύνδεση των μαθητών, μέσα από το διαδύκτιο, με στόχο την κοινή περιβαλλοντική δράση
- Η απόκτηση των γνώσεων και η καλλιέργεια των δεξιοτήτων, που θα συντελούν στην κατανόηση της σχέσης του πολιτισμού με το περιβάλλον
- Η δημιουργία ενός κοινού συστήματος αξιών για την προστασία της πολιτισμικής κληρονομιάς γενικά και ειδικά για ό,τι αφορά στις μονές της Ζακύνθου. Η εξοικείωση των μαθητών με το εκπαιδευτικό υλικό, λειτουργεί σαν αφετηρία για

δραστηριότητες, που διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις ενός πρώτου σταδίου ενσυναισθητικής προσέγγισης του μοναστηριού που μελετάται. Η ενσυναίσθηση ως διδακτική τεχνική, αποτελεί ένα μέσο «μεταφοράς» των μαθητών στις νοοτροπίες και τα χωροχρονικά δεδομένα μιας άλλης εποχής και βοηθά στην κατανόηση των καθημερινών προβλημάτων, αλλά και των σχέσεων με το περιβάλλον των παλαιότερων κατοίκων, που αντανακλώνται και στη σημερινή εποχή (Γραϊκος, 2005).

Στόχοι

Επιδιώκεται οι μαθητές και οι μαθήτριες μελετώντας τις υπάρχουσες μονές:

- Να γνωρίζουν και να σέβονται το πολιτιστικό πλαγκτόν του ανθρωπογεωγραφικού τους περιγύρου, που συνεπάγεται σεβασμό και στους πολιτισμούς των άλλων λαών: γνωρίζοντας ότι μέσα τους ξεπηδά καθετί το καινούργιο και στηρίζεται καθετί το κλασσικό (Ξανθάκου κ.ά. 2002:88)
- Να κατανοήσουν την αδιάσπαστη σχέση ανθρώπου και φύσης και την αλληλεξάρτηση του φυσικού και του πολιτισμικού περιβάλλοντος
- Να γνωρίσουν χώρους, που διατηρούν τη φυσιογνωμία τους και αντιστέκονται στη φθορά του χρόνου και των αξιών
- Να αποκτήσουν με το δικό τους τρόπο επαφή με την πολιτισμική κληρονομιά, ανιχνεύοντας τον πλέον αντιπροσωπευτικό λιτό τρόπο ζωής
- Να γνωρίσουν τα έργα της εκκλησιαστικής και μοναστηριακής αρχιτεκτονικής, και να αποκτήσουν αίσθηση της αρμονίας και του μέτρου
- Να προτείνουν πρακτικές που να δημιουργούν προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης των μονών και των χώρων που τις περιβάλλουν
- Να συγκρίνουν τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση τότε και τώρα
- Να αναγνωρίσουν έμπρακτα στο χώρο τα στοιχεία εκείνα που καταδεικνύουν μια σχέση σεβασμού του ανθρώπου προς τη φύση.
- Να ενισχύσουν τις δεξιότητές τους για την παραγωγή ιστορικού εκπαιδευτικού υλικού (απεικονίσεις...)
- Η απασχόλησή τους μέσα από το διαδίκτυο να δημιουργήσει ιδιαίτερες ψυχοκινητικές ικανότητες.

Οι γνωστικοί στόχοι που προσδοκούν αλλαγές στη συμπεριφορά του μαθητή, ως αποτέλεσμα της μάθησης, πρέπει να είναι μετρήσιμοι και να μπορούν να ελεγχθούν με αξιολόγηση. Οι συναισθηματικοί στόχοι αφορούν συναισθηματικούς στόχους μάθησης, όπως: εκτίμηση, ενδιαφέροντα, αξίες και στάσεις και οι ψυχοκινητικοί στόχοι αναφέρονται κυρίως σε δεξιότητες των χεριών (Παρασκευόπουλος κ. ά., 2003).

Από τους βασικούς επιδιωκόμενους στόχους ανάλογων με αυτό projects είναι πάντα η μεταβολή της στάσης των ατόμων οποιασδήποτε ηλικίας, απέναντι σε περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος (Αναστόπουλος και άλ., 2005).

Η έννοια της στάσης, σύμφωνα με τον Αναστασάτο (2005 και 2006), περιλαμβάνει στοιχεία γνώσεων, που οδηγούν το άτομο στη μια ή στην άλλη στάση, το στοιχείο του συναισθήματος, που διαφοροποιείται από άτομο σε άτομο και το στοιχείο της βούλησης, που και αυτή δεν μπορεί να μπει κάτω από συγκεκριμένους κανόνες. Ο ίδιος προσθέτει: «πολλές έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι θετικές στάσεις για το περιβάλλον διαμορφώνονται κατά τη διάρκεια της μικρής ηλικίας και μάλιστα είναι ακόμα ισχυρότερες, όταν έχουν υπάρξει δραστηριότητες στο φυσικό περιβάλλον».

Πηγές διερεύνησης του τοπικού πολιτισμού

Ο πολιτισμός ενός τόπου εντάσσεται στη θεματολογία του και τη θρησκευτική ζωή. Στην περίπτωση του Ελλαδικού χώρου γενικώς και του επτανησιακού χώρου ειδικώς,

για λόγους που η ανάλυσή τους υπερβαίνει τα πλαίσια του συγκεκριμένου άρθρου, σε περιόδους ξενοκρατίας ο ρόλος της Εκκλησίας στάθηκε ιδιαίτερα σημαντικός σε τομείς όπως η παιδεία, η γλώσσα, η απονομή της δικαιοσύνης, κ.α. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα εκκλησιαστικά κτίσματα, οι μονές, οι δραστηριότητες των κληρικών και η θέση τους στην τοπική κοινωνία. Η μελέτη εκκλησιαστικών εγγράφων και μοναστηριακών αρχείων, αποκαλύπτει πλήθος συναφών πληροφοριών.

Αν και οι πηγές πληροφόρησης για τη διερεύνηση ζητημάτων τοπικού πολιτισμού είναι ποικίλες, η αρχική πληροφόρηση, όταν αυτό είναι εφικτό, προέρχεται από δημοσιευμένα άρθρα και βιβλία, αυτονόητο όμως είναι ότι δεν εξαντλείται σ' αυτά. Πέραν από τη βιβλιογραφία, ο τοπικός τύπος αποτελεί για τις νεότερες ιστορικές περιόδους σημαντικότερη πηγή και μπορούμε να τον αναζητήσουμε, είτε σε τοπικά πνευματικά ιδρύματα (βιβλιοθήκη), είτε στους εκδοτικούς φορείς. Σημαντικότερο πρωτογενές υλικό (έγγραφα, πρακτικά, ληξιαρχικές πράξεις κ.τ.λ.) θα εντοπίσουμε στα αρχεία, στα κατά τόπους Γενικά Αρχεία του Κράτους, αλλά και σε αυτά των διαφόρων δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Πληροφορίες επίσης για μια περιοχή θα εντοπίσουμε σε υπηρεσιακές εκδόσεις υπουργείων και δημόσιων οργανισμών που αφορούν το αντικείμενο της δραστηριότητάς τους. Στις γραπτές πηγές της πληροφόρησής μας, είναι δυνατόν να ενταχθούν επίσης λογοτεχνικά έργα, ιδιαίτερα τα ταξιδιωτικά, και τα ηθογραφικά κείμενα, και τα ιστορικά μυθιστορήματα.

Εκτός όμως από τις γραπτές πηγές, η πληροφόρησή μας θα εμπλουτισθεί από την προφορική συνέντευξη, το κατάλληλο φωτογραφικό υλικό αλλά και με ηχητικές μαρτυρίες, ενώ υλικό προσφέρουν και οι κινηματογραφικές πηγές.

Από τις παραπάνω αυτές κατηγορίες πηγών πιο προσιτές στους μαθητές αποτελούν το υλικό περιβάλλον και τα στοιχεία του, τα πάσης φύσεως έγγραφα, ο τύπος και οι προφορικές μαρτυρίες και, τέλος, η λογοτεχνική παραγωγή που αναφέρεται στον υπό εξέταση τόπο. Η μελέτη του τοπίου σε συνδυασμό με τη μελέτη χαρτών, τοπογραφικών σχεδίων, παλαιών απεικονίσεων ή και αεροφωτογραφιών, μπορεί να φωτίσει πολλά από τα ζητούμενα της ιστορίας του πολιτιστικού μνημείου που προσεγγίζουμε. Ο τοπικός τύπος (ημερήσιος και περιοδικός) αποτελεί πολύτιμη πηγή πληροφοριών. Η προφορική έρευνα έχει ιδιαίτερη σημασία για την ιστορία του τοπικού πολιτισμού, αφού δίνει το λόγο στους «πρωταγωνιστές». Η προφορική έρευνα μπορεί να προσεγγίζει και πληροφορίες του ψυχολογικού πεδίου, όπως αισθήματα, στάσεις, αντιθέσεις προσώπων, που δεν εντοπίζονται σε άλλες πηγές.

Στις πηγές που είναι δυνατόν να δώσουν πληροφορίες εντάσσεται το έργο τέχνης, το οποίο συχνά προσφέρει οπτικά ερεθίσματα και πληροφορίες για τον παρελθόν της περιοχής. Δεν εξαιρούνται, βέβαια, από τα τεκμήρια της κατηγορίας αυτής τα προϊόντα της τέχνης του λόγου. Ιδιαίτερα πληροφοριακό, εν προκειμένω, είναι το ηθογραφικό λογοτεχνικό είδος, το οποίο ο διδάσκων μπορεί να συστήσει στους μαθητές ως πηγή για την άντληση πληροφοριών που θα μπορούσαν να τεκμηριώσουν το θέμα του παράλληλα με άλλες, διαφορετικής φύσης πηγές (Εργαστήριο Τεκμηρίωσης Πολιτιστικής και Ιστορικής Κληρονομιάς, Τμήμα Αρχαιονομίας και Βιβλιοθηκονομίας Ιονίου Πανεπιστημίου, ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, 2001, Λεοντσίνας, 2002, Λεοντσίνας, 2003).

Ο περιορισμός του ρόλου του εκπαιδευτικού και η αντίστοιχη αύξηση της ενεργητικής συμμετοχής των μαθητών στην ερευνητική διαδικασία, πρέπει να αποτελούν τη βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή ενεργητικών μεθόδων έρευνας. Από τον εκπαιδευτικό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η επιτυχής εφαρμογή των μεθόδων που θα συντονίσει. Βεβαίως δεν θα μείνει στην έρευνα με την εφαρμογή πολύπλοκων μεθόδων της επιστήμης. Αυτό που χρειάζεται να πετύχει είναι η

απόκτηση όσο το δυνατόν πληρέστερης και αντικειμενικότερης γνώσης με βιωματική προσέγγιση (Ξανθάκου κ.ά., 2002).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Πρώτη φάση

- ❖ Πραγματοποιείται παρουσίαση των Μοναστηριών του Αγίου Όρους (με χρήση cd σχετικού με τα μοναστήρια του Αγίου Όρους), για να ευαισθητοποιηθούν οι μαθητές για τη θεματική ενότητα που θα ασχοληθούν, δηλαδή τα μοναστήρια που έχουν απομείνει στη Ζάκυνθο.
- ❖ Ακολουθεί συζήτηση πάνω στο προαναφερόμενο θέμα.
- ❖ Οι μαθητές καταθέτουν τις παρατηρήσεις τους.
- ❖ Καθορίζονται οι στόχοι του project.
- ❖ Σχεδιάζεται η πορεία του προγράμματος.
- ❖ Χωρίζονται στις παρακάτω ομάδες εργασίας, ανάλογα με το έντονο ενδιαφέρον του καθενός, αφού προηγηθεί για όλους η μελέτη πεδίου:
 - Ομάδα πληροφοριών
 - Ομάδα ερωτηματολογίων και επιστολών
 - Ομάδα συνεντεύξεων
 - Ομάδα ζωγραφικής και μακέτας
 - Ομάδα ηλεκτρονικού υπολογιστή, φωτογραφίας και video
 - Ομάδα εκκλησιαστικής μουσικής
 - Ομάδα παιχνιδιού

Δεύτερη φάση

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΥΛΛΟΓΗ ΥΛΙΚΟΥ

1. Ομάδα πληροφοριών.

Οι μαθητές αντλούν πληροφορίες για την ιστορική διαδρομή των μονών στη Ζάκυνθο, για τη μοναστική ζωή, για την αρχιτεκτονική, τον τόπο και τρόπο που κτίστηκε, για την αγιογράφιση, από πηγές όπως:

- Δημόσια βιβλιοθήκη Ζακύνθου
- Διαδίκτυο
- Τοπικές εφημερίδες και περιοδικά
- Βιβλία που έχουν εκδοθεί με βασικό περιεχόμενο ό,τι αφορά στις Μονές
- Αρχιτεκτονικά σχέδια παλιά και πρόσφατα, μετά τις υφιστάμενες επεμβάσεις

2. Ομάδα ερωτηματολογίων και επιστολών.

Οι μαθητές:

- Σχεδιάζουν και συντάσσουν ερωτηματολόγια, σεβόμενοι τις ιδιαιτερότητες των Μονών.
- Συγκεντρώνουν και καταγράφουν τα πληροφοριακά στοιχεία.
- Συζητούν και καταθέτουν τις εντυπώσεις τους.
- Αποφασίζουν να στείλουν ευχαριστήριες επιστολές προς τις Μονές που επισκέπτονται.
- Φτιάχνουν ερωτηματολόγιο σχετικό με τα μοναστήρια και το ρόλο τους (θρησκευτικό, εθνικό, κοινωνικό)

3. Ομάδα συνεντεύξεων

Οι μαθητές:

- Παίρνουν συνέντευξη από τον Ηγούμενο της καθεμιάς Μονής.
- Μελετούν με τη βοήθεια των μοναχών χειρόγραφα – ιερά κειμήλια
- Συζητούν με τους μοναχούς την προσφορά των Μονών στο έθνος (κρυφό σχολειό), καθώς και την κοινωνική προσφορά τους στην εποχή μας.

- Απομαγνητοφωνούν τις συνεντεύξεις και καταγράφουν τα στοιχεία που έχουν ενδιαφέρον για την εργασία τους.
- Συζητούν, αξιολογούν τις συνεντεύξεις τους, κριτικάροντας αλλήλους και αναδεικνύοντας έτσι το δημοσιογραφικό ταλέντο του καθενός.

4. Ομάδα ζωγραφικής και μακέτας.

Οι μαθητές:

- Μελετούν τις αγιογραφίες στο καθολικό των μοναστηριών.
- Παρατηρούν το ρυθμό των ναών.
- Συλλέγουν σχετικές πληροφορίες.
- Σκιτσάρουν στα Μοναστήρια, ό,τι γι' αυτούς έχει ενδιαφέρον.
- Στο εργαστήρι εικαστικών φτιάχνουν ψηφιδωτά με διάφορα υλικά.
- Κατασκευάζουν μακέτα του ναού.
- Εξοικειώνονται με το σχετικό λεξιλόγιο, είτε έχει σχέση με τα εργαλεία, υλικά, τεχνικές, είτε με τις προσόψεις, κατόψεις ναών κ.λ.π.
- Φτιάχνουν γεωγραφικούς χάρτες, καταγράφοντας ιστορικά και πολιτιστικά στοιχεία των Μονών.
- Κατασκευάζουν εικόνες πάνω σε ξύλο ή κεραμίδι χρησιμοποιώντας πολλές τεχνικές.

5. Ομάδα ηλεκτρονικού υπολογιστή, φωτογραφίας και video.

Οι μαθητές της ομάδας:

- Συγκεντρώνουν φωτογραφικό υλικό από διάφορες πηγές (διαδίκτυο, εφημερίδες, περιοδικά).
- Αναζήτηση των χώρων μελέτης μέσα από την ηλεκτρονική διεύθυνση www.googleearth, τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις: www.elation.gr/church, www.imzante.gr, www.gozakynthos.gr, www.holiday.gr, www.imerazante.gr, <http://stonfianas.blogspot.com>, www.ξενοδοχεια.gr/ionian/zakynthos/zakynthos-churches.htm.
- Εφοδιάζονται με το ανάλογο υλικό για τη φωτογράφιση ή βιντεοσκόπηση.
- Φωτογραφίζουν θέματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την εργασία τους.
- Δείχνουν ενδιαφέρον να βιντεοσκοπήσουν με κάθε λεπτομέρεια τις εκπαιδευτικές διαδικασίες που ακολούθησε κάθε ομάδα.
- Κατασκευάζουν με την ανάλογη βοήθεια ένα ιστοχώρο (site) που βοηθάει στη γνωριμία με την κάθε Μονή.

6. Ομάδα εκκλησιαστική μουσικής.

Οι μαθητές της ομάδας:

- Προετοιμάζουν εκκλησιαστικούς ύμνους στο σχολείο.
- Αποδίδουν τους παραπάνω ύμνους μαζί με τους μοναχούς κατά την επίσκεψη σε Μονή.

7. Ομάδα παιχνιδιού.

Οι μαθητές:

- Σχεδιάζουν και οργανώνουν παιχνίδια ρόλων
- Σχεδιάζουν και οργανώνουν παιχνίδια προσομοίωσης
- Σχεδιάζουν και οργανώνουν παιχνίδια προσομοίωσης στον ηλεκτρονικό υπολογιστή, στο site που τα ίδια έχουν δημιουργήσει.

Τρίτη φάση

Σύνθεση- Παρουσίαση

Συγκέντρωση και επεξεργασία υλικού

Εξαγωγή συμπερασμάτων

Καταγραφή γνώσεων με τη μέθοδο της επισκόπησης και του καταγισμού των ιδεών

Καλλιτεχνική έκφραση, π.χ. εικαστική δραστηριότητα

Παρουσίαση του θέματος στο σχολείο και την τοπική κοινωνία

Τέταρτη φάση

Δράσεις

Υλοποιείται η «υιοθεσία» του μνημείου από τους μαθητές, πραγματοποιώντας:

Προτάσεις και δράσεις για την προστασία και την βελτίωση των χώρων μελέτης σε συνεργασία με τους ειδικούς επιστήμονες και την Ιερά Μητρόπολη Ζακύνθου

Δημοσιοποίηση των συμπερασμάτων στα Μ.Μ.Ε.

Έκδοση εντύπου

Αποστολή υλικού σε σχετική ηλεκτρονική σελίδα

Πέμπτη φάση

Αξιολόγηση

Επίτευξη των στόχων που τέθηκαν

Οργάνωση και συνεργασία ομάδας

Συμβατότητα με τα ενδιαφέροντα των μαθητών

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναστασάτος, Ν. (2005). *Σχολείο και Περιβάλλον από τη θεωρία στην πράξη*, Επιμέλεια Ξανθάκου, Γ. και άλ., Αθήνα: Ατραπός, 117,118.

Αναστασάτος, Ν., Παπαδομαρκάκης, Γ., Κατσιγιάννη, Α. (2006). Στάσεις των μαθητών της ΣΤ΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου για τα αγροχημικά. Μελέτη περίπτωσης. Στο Παπαηλιού, Χ. και άλ. (Επιμ.) *Εκπαιδευτική Σχολική Ψυχολογία*. Αθήνα: Ατραπός, 77-101.

Αναστόπουλος, Χ., Ξανθάκου, Γ., Καΐλα, Μ. (2005). Μοντέλα στάσεων στην Περιβαλλοντική Αγωγή. *ΘΕΜΑΤΑ στην Εκπαίδευση*, Τόμος 6, Τεύχος 2-3, 123-142.

Εργαστήριο Τεκμηρίωσης Πολιτιστικής και Ιστορικής Κληρονομιάς του Τμήματος Αρχαιονομίας και Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου (2007). Ασωνίτης, Σ.Ν. & Παππάς, Θ.Γ.: *Τοπική ιστορία*. Ανακτημένο στις 18/5/2007 από το δικτυακό τόπο http://www.ionio.gr/tab/culture/topiki_istoria.htm.

Γραϊκός, Ν. (2005), *Αξιοποίηση διεπιστημονικών διδακτικών τεχνικών στο σχεδιασμό των Σ.Π.Π.Ε. Το παράδειγμα του προγράμματος « ο λόφος με την παλιά εκκλησία στη ζωή του χωριού μου»*, στο Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ισθμός Κορίνθου 23-25 Σεπτεμβρίου 2005, ΥΠΕΠΘ- Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Καμαρινού, Δ. (2005). *Μεταβλητές που επηρεάζουν την ποιότητα της διαδραστικής μάθησης με αντικείμενο την ιστορική και φυσική κληρονομιά*, στο Πρακτικά 1^{ου} Συνεδρίου Σχολικών Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Ισθμός Κορίνθου 23-25 Σεπτεμβρίου 2005, ΥΠΕΠΘ- Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Λεοντσίνης, Γ. (2002), *Η Τοπική Ιστορία στην Εκπαίδευση και το Επιστημονικό-Διδακτικό Βοήθημα του Καθηγητή*, *Φιλολογική*, 81:10-15.

Λεοντσίνης, Γ. (2003), *Πλαίσιο Θεωρητικών και Μεθοδολογικών Αρχών ενός Προγράμματος Σπουδών Τοπικής Ιστορίας στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*, στο

- Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, Σεμινάριο 26, Αναλυτικά Προγράμματα και Διδακτικά Βιβλία στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Αθήνα:Μεταίχμιο.
- Μαγκλιβέρας, Κ. (2005). Η εξέλιξη του διεθνούς δικαίου του περιβάλλοντος από τη διάσκεψη της Στοκχόλμης έως το πρωτόκολλο του Κιότο. Στο Καΐλα, Μ. και άλ. (Επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Ερευνητικά Δεδομένα και Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός*. Αθήνα: Ατραπός, 360-378.
- Ξανθάκου, Γ., Καΐλα, Μ. (2002). *Το Δημιουργικής Επίλυσης Πρόβλημα*. Αθήνα: Ατραπός, 88.
- Ξανθάκου, Γ., Ναχόπουλος, Ν. (2002). *Η απουσία της τοπικής Ιστορίας από το ελληνικό σχολείο*. Στο Πολεμικός, Ν. κ.ά. (Επιμ.), *Εκπαιδευτική, Οικογενειακή και πολιτική Ψυχοπαθολογία, Τόμος Γ'*, Αθήνα: Ατραπός, 233-234.
- Ρεπούση, Μ. (2000). Τοπικές Ιστορίες στο σχολείο, από το γενικό παρελθόν στο παρόν του τόπου. *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, Τόμος 112, 97-108.
- Τα μοναστήρια της Ζακύνθου. Ανακτημένο στις 10/5/2007 από το δικτυακό τόπο <http://www.imzante.gr/monasteries.html>.
- ΥΠΕΠΘ- Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Λεοντσίνας, Γ. & Ρεπούση, Μ.(2001), *Η Τοπική Ιστορία ως Πεδίο Σπουδής στο πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας*, Αθήνα: Ο.Ε.Δ.Β.
- Φαρμάκης, Γ. (2007). Το παιχνίδι των ρόλων στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση. *για την περιβαλλοντική εκπαίδευση*, τεύχος 38, 16-18.
- Φώκιαλη, Π., Ξανθάκου, Γ., Καμπουροπούλου, Μ., Γκόβαρης, Χ., Καΐλα, Μ.(2004). Η αειφόρος ανάπτυξη στην εκπαίδευση: Προσέγγιση στα πλαίσια ενός διαθεματικού εκπαιδευτικού προγράμματος. Στο Γκόβαρης, Χ. και άλ. (Επιμ.) *Επιστήμη και Τέχνη*. Αθήνα: Ατραπός, σελ.: 99-116.
- Φώκιαλη, Π. και άλ.(2005). Εμπειρική έρευνα για τη διαμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης: Η περίπτωση των μαθητών των Λυκείων της Ρόδου. Στο Καΐλα, Μ. και άλ. (Επιμ.) *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Ερευνητικά Δεδομένα και Εκπαιδευτικός Σχεδιασμός*. Αθήνα: Ατραπός, σελ.: 99-113.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bellamy, D.(2005), *Cultural Ecology*. Ανακτημένο στις 20/4/2007 από το δικτυακό τόπο <http://culturalecology.info/version2/index.html>
- Cultural Ecology and Enviromentalism* Ανακτημένο στις 31/5/2007 από το δικτυακό τόπο (www.revision-notes.co.uk/revision/593.html)
- Huckle, J. (2000), Education for Sustainability: some guidelines for curriculum reform. Ανακτημένο στις 4/4/2008 από το δικτυακό τόπο <http://john.huckle.org.uk>
- Kaufman, J. (2004), Edogenous Explanation in the Sosiology of Culture. *Annual Review of Sosiology* 30:335-337.
- Moran, E.(2000), *Anthropology/ Cultural Ecology*. Ανακτημένο στις 23/4/2007 από το δικτυακό τόπο (<http://www.indiana.edu/~deanfac/blfal01/anth-e427-0500.html>).
- Moran, E. (2000). *Human Adaptability* (2ed.). USA: Westview Press, pp 47-50
- Morris, C. B.(1998) «*Cultural Ecology: Arts of the mountain culture*», *Art Education* v51n3p14-19. Ανακτημένο στις 1/6/2007 από το δικτυακό τόπο (<http://www.ag.ohio-state.edu/~eetap/pdf/info107.pdf>).
- Schutzowski, H (2006). *Biocultural Adaptations in Human Communities*, pp 3-7